

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Ústav profesního rozvoje pracovníků ve školství

Bakalářská práce

**Bonsaje, japonské zahrady a jejich vliv
na psychiku člověka.**

**Bonsai, Japanese gardens and their influence on the
human's mental state.**

Autor bakalářské práce:
Blanka Panchártková

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Jan Šmíd, Ph.D.

Praha 2011

Děkuji PhDr. Janu Šmídovi za ochotu a pomoc, kterou mi věnoval při realizaci mé bakalářské práce.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci na téma „Bonsaje, japonské zahrady a jejich vliv na psychiku člověka.“ vypracovala samostatně, s využitím dostupných materiálů a literárních pramenů, které jsem vyznačila v závěrečném přehledu použitých pramenů a literatury.

Souhlasím s půjčováním své bakalářské práce ke studijním účelům.

06. 04. 2011

Blanka Panchártková

ANOTACE

V bakalářské práci se zabývám problematikou bonsají, vývojem japonských zahrad a jejich vlivem na psychiku člověka.

První část práce popisuje historii a současnost prastarého bonsajistického umění z pohledu cílů a záměrů pěstování bonsají, z hlediska vztahu bonsají k přírodnímu světu, jakož i uměleckých tradic a kompozičních zásad.

Druhá část práce se věnuje vývoji japonských zahrad a jejich odlišností od zahrad západních. Jsou zde popsána jednotlivá historická období vývoje japonských zahrad a přehled principů jejich tvorby s výčtem kompozičních prvků, které jsou pro jednotlivá období charakteristické.

Třetí část práce popisuje harmonické spojení člověka a přírody prostřednictvím umění pěstování bonsají, které se prolíná mnoha generacemi a právem ho lze označit za umění časově neohraničeného rozsahu.

Klíčová slova: **bonsaj, japonská zahrada**

ABSTRACT

In the paper I deal with the area of bonsai, the development of Japanese gardens and their influence on the human's mental state.

The first part of the paper describes the history and the present of the ancient bonsai art from the perspective of the aims and intentions of bonsai growing, from the perspective of the connection between bonsai and the world of nature, and also from the perspective of the artistic traditions and compositional principles.

The second part deals with the development of Japanese gardens and their differences from western gardens. It involves the description of individual historical periods of the development of Japanese gardens and the overview of the principles of their creation with the enumeration of the compositional elements which are characteristic for individual periods.

The third part describes the harmonious alliance between humans and nature through the art of bonsai growing which is present in many generations and can be deservedly designated the art of timeless extent.

Key words: **bonsai, Japanese garden**

Obsah

1. ÚVOD.....	8
2. HISTORIE BONSAJÍ	9
2.1 Bonsaj ve východním světě.....	9
2.2 Bonsaj v západním světě.....	11
2.3 Historie bonsají v Čechách.....	12
3. PĚSTOVÁNÍ BONSAJÍ	13
3.1 Získávání bonsají	13
3.1.1 Bonsaje ze stromku zakoupeného v zahradnictví	13
3.1.2 Sběr stromů ve volné přírodě.....	13
3.1.3 Pěstování ze semene	14
3.1.4 Pěstování z řízků.....	14
3.1.5 Ostatní způsoby získávání	14
3.2 Kompoziční prvky – tvorba rovnováhy	15
3.2.1 Rozložení kořenů	15
3.2.2 Rozložení větví	16
3.2.3 Kmen.....	17
3.2.4 Přední strana stromu	18
3.2.5 Velikost a měřítko.....	19
3.3 Strom a jeho nádoba.....	20
3.3.1 Velikost.....	20
3.3.2 Tvar.....	20
3.3.3 Konečná povrchová úprava	20
3.4 Základní styly bonsají	21
3.5 Základní postupy tvorby bonsají.....	25
3.5.1 Tvarování řezem	25
3.5.2 Tvarování větví drátem.....	25
3.5.3 Tvarování zaštipováním.....	25
3.5.4 „JINY“, „SHARI“ a vodou omleté dřevo	25
3.5.5 Výsadba ve stylu SAIKEI (scenerie na místě).....	26
4. UMĚNÍ JAPONSKÝCH ZAHRAD	28
4.1 Úvod.....	28
4.2 Historický vývoj obrazu zahrady	30
4.2.1 Formující duchovní světy	30
4.2.2 Zahrady období Asuka a Nara	31
4.2.3 Zábavné zahrady období Heian	31
4.2.4 Zahrady období Kamakura	31
4.2.5 Zahrady období Muromači	32
4.2.6 Zahrady období Momojama.....	32
4.2.7 Zahrady období Edo.....	32
4.2.8 Zahrady období Meidži do současnosti	33
4.2.9 Současné zahrady.....	33
4.3 Obraz japonské zahrady	34
4.3.1 Výchozí stav	34
4.3.2 Rám jako pravoúhlý kontrast k obloukům a formám	35

4.3.3	Stanoviště pozorovatele jako abstrakce trojrozměrnosti	35
4.3.4	Popředí, střední část, pozadí	35
4.3.5	Perspektiva a hra s ní	36
4.3.6	Velikost objektů a prostor	36
4.3.7	Blízko a daleko	37
4.3.8	Překrývání a zakrývání	37
4.3.9	Vyvarování se paralel	38
4.3.10	Prolínání principů	38
5.	BONSAJE A JEJICH VLIV NA PSYCHIKU ČLOVĚKA.....	39
	Závěr	45

1. ÚVOD

Člověk byl odjakživa úzce spjat s přírodou, která mu zajišťovala jeho existenci. Od nepaměti k ní míval láskyplný vztah, úctu a obdiv. Učil se jí rozumět, poznávat její zákonitosti, pokoušel se jí přizpůsobovat svým potřebám a záměrům. Ve všech dobách ztvárňoval její majestát, krásu i rozmary.

V posledních desetiletích byla u nás příroda do značné míry devastována a s rozvojem průmyslu byl od ní člověk stále více oddělován. Tím naléhavěji však pociťoval nutnost být v její těsné blízkosti a toužil po kontaktu s živými rostlinami. Není proto náhodou, že právě v této době umění Dálného východu – pěstování bonsají – zapustilo kořeny i v našich zemích. Přírodní miniatury se stále více stěhují do našich zahrad a obytných prostor, přibývá úspěšných pěstitelů, kteří v této činnosti našli zalíbení, bohaté možnosti seberealizace, duševní uspokojení a vyrovnanost.

Dnes již máme dostatečný sortiment kvalitních rostlin, pěkných misek k jejich pěstování i odbornou literaturu. Třebaže se bonsajistické umění zdá na první pohled složité, dá se při troše trpělivosti snadno vniknout do jeho tajů. Lze říci, že bonsajistou se stáváme již tehdy, vysadíme-li první sazenice do misek, vzejdou-li nám první semena, ujmou-li se nám první řízky a dostanou-li zaštipnuté rostliny díky naší péči hezký tvar.

2. HISTORIE BONSAJÍ

2.1 Bonsaj ve východním světě

Na celém světě přetrvává názor, že umění „bonsaj“ vzniklo před více než tisícem let v Japonsku. Přestože Japonci dovedli toto umění k dnešní dokonalosti, propracovali technologii ošetřování dřevin rostoucích v miskách, vytvořili základní tvary bonsají a zavedli pro ně odborné názvosloví, počátky pěstování miniaturních stromků v nádobách je možno doložit již dávno předtím v Číně. Svědčí o tom staré čínské malby z období dynastie Sung (960 – 1279 našeho letopočtu), na nichž jsou vyobrazeny přirozeně zakrslé stromy rostoucí v nádobách a používané k výzdobě interiéru. Tyto dřeviny zajímavých tvarů pocházely z nepříznivých klimatických podmínek, lidé je přinášeli z přírody domů a vysazovali do nádob.

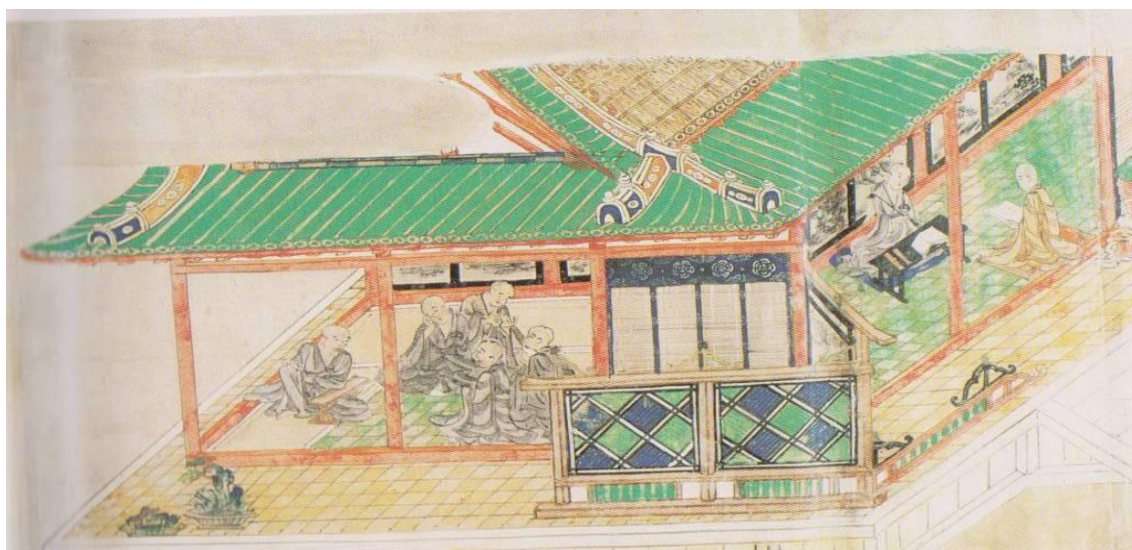

Obr. č. 1, Detail z čínského svitku z roku 1554 dynastie Ming – bonsajová scénérie

S rozvojem obchodních styků se pěstování zakrslých dřevin dostalo do Japonska a brzy se ujalo i tam. Vytváření celých sbírek takových rostlin bylo především módou. Bohatí obchodníci posílali skupiny sběračů s úkolem vyhledat a přinést z přírody ty nejpozoruhodnější exempláře. O bonsajích jsou zmínky v zápisech ze svatyně Kašuba z období Kamakura (1192 – 1333) a jsou zobrazeny také na svitcích z téže doby.

Čínské bonsaje se od japonských značně liší. Tvarují se téměř výlučně prořezáváním, jen zřídka se modelují také drátem. Avšak i v jednotlivých oblastech Číny existují odlišné tvary bonsajů.

Japonsko vybudovalo na pěstování bonsajů důležité národohospodářské odvětví, založené nejen na rozsáhlém vnitřním trhu, ale také na exportu do mnoha zemí po celém světě. Schopnost miniaturizace, známá především z japonské elektroniky, se uplatňuje také při pěstování bonsajů. Značná poptávka po bonsajích však bohužel v poslední době vede nejen k tomu, že tyto rostliny se vyrábějí téměř průmyslově, ale i ke snížení náročnosti kupujících. Výsledkem je, že se z Japonska, ale i z jiných asijských zemí vyváží mnoho nehotových, přemírou drátů spoutaných a nekvalitních rostlin.

Obr. č. 2, Detail z japonského svitku z 13. století z období Kamakura

2.2 Bonsaj v západním světě

Z hlediska čínských a japonských tradic pronikla bonsaj do západních zemí poměrně nedávno. Skutečný zájem o bonsaje v Evropě, Americe a Austrálii nastal až ve dvacátém století. Zprávy o výstavách a publikace na toto téma se v evropských zemích objevily již na konci devatenáctého století. V Londýně se již v roce 1900 konal aukční prodej, jehož položky se popisují jako vzácné a nádherné japonské květiny a stromy - zvláštním a uměleckým způsobem pěstované. Zájem o bonsaje ve Spojených státech amerických se rozšířil po druhé světové válce, což bylo pravděpodobně spojeno s přítomností amerických vojsk v Japonsku a dále pak k tomu přispěly celé generace přistěhovalců z této části světa.

Jelikož západní tradice bonsají je pojem, který nelze definovat, vychází se i zde z japonského umění. Svědčí o tom i slovníček týkající se bonsají, rozřídění stylů pro pěstování stromů i čistě praktické pojmy, vztahující se k původu specializovaného nářadí a nádob, z nichž se většina vyváží z Japonska do celého světa. Západní země se odlišují svým zájmem o bonsaje i odbornou úrovní. Jsou zde také velké rozdíly v tom, jak jsou stromy dostupné, jaké je podnebí a jaké jsou podmínky pro pěstování. Postoje k postupům při stylizování stromů jako bonsaje jsou různorodější a méně přísně definované, než je tomu v japonské tradici.

V dnešní době již není tak úzkostlivě střežena technologie pěstování bonsají jako dříve a pěstitelé mají spoustu možností získat informace v odborné literatuře v mnoha jazycích, stále však existují ještě značné rozdíly mezi japonskými bonsajemi a bonsajemi tvarovanými v Evropě či Americe.

2.3 Historie bonsají v Čechách

Západní státy byly po druhé světové válce velmi rychle zaplaveny cenově snadno dostupnými asijskými výpěstky, takže se bonsaje staly běžným zahradním artiklem. V naší zemi se bonsaje objevovali jen zřídka a proto si je zájemci museli pěstovat sami. Začali se sdružovat v bonsajových klubech, které jim poskytovaly potřebné informace. Jejich členové místy získávali cenné zkušenosti na přednáškách a na burzách si rostliny vyměňovali. Prvním bonsajovým klubem u nás byl Bonsai klub Praha, založený v roce 1980 při Českém zahrádkářském svazu. Později vznikl Bonsai klub v Brně, Nitře, Dvoře Králové a dalších městech. Posléze vznikla i bonsajová centra a studia, která zakládali soukromí pěstitelé a soukromé podniky.

Obr. č.3, Bonsajové zahradnictví

3. PĚSTOVÁNÍ BONSAJÍ

3.1 Získávání bonsají

3.1.1 Bonsaje ze stromku zakoupeného v zahradnictví

Nejjednodušším způsobem, jak získat bonsaje, je jejich zakoupení. Existují specializované školky a v současné době lze zakoupit bonsaje i v běžných zahradnictvích. Výhodou je v tomto případě získání hotové bonsaje a okamžité uspokojení, odpadá dlouhé čekání na to, až strom doroste do konečné podoby. Nevýhodou je vysoká cena z důvodu dovozu bonsají ze zahraničí. Většina exemplářů z domácích zdrojů prodávaných jako bonsaje, jsou jen stromečky pěstované v miskách a s opravdovými bonsajemi nemají nic společného. V neposlední řadě je nevýhodou zakoupených bonsají, že nemají vhodné znaky pro pěstování. Například v případě již velmi vzrostlých stromů.

3.1.2 Sběr stromů ve volné přírodě

Sběr stromů ve volné přírodě se týká pouze dospělých stromů, které zůstaly z přirozených důvodů malé. V přírodě stromy zakrní, například vlivem klimatických podmínek nebo nehostinným stanovištěm, kde schází odpovídající množství vody nebo živin nebo neustálým spásáním vysokou zvěří. Sbírat semenáčky nebo mladé stromky není výhodné. Jedná se o stromy, které jsou malé proto, že jsou mladé. Mnoho prvotřídních bonsají vypěstovaných v Japonsku bylo vypěstováno tímto způsobem. Hlavní výhodou je, že strom může být velmi starý a může na něm být vidět jeho vytrvalost podle tvaru kmene, větví a textury kůry. Nevýhodou je, že může trvat velmi dlouho, než se takový vhodný strom v přírodě najde. Další nevýhodou je, že vhodný strom může růst na soukromém pozemku nebo v zákonem chráněné oblasti. Je také důležité vhodný strom odebrat ve správném ročním

období. Nejlepší čas pro odběr je koncem zimy nebo brzy na jaře, dříve než vyraší pupeny.

3.1.3 Pěstování ze semene

Pěstování bonsají ze semene je levný, ale velmi časově náročný způsob získávání bonsají. Některá semena vyklíčí až za dva roky. Některá semena stromů nezůstávají příliš dlouho životaschopná a nemusí mít dobrou klíčivost. Hlavní nevýhodou tohoto postupu je doba, která uplyne, než strom svým vývojem získá vhodné charakteristické znaky pro bonsaje. Důležité je vysadit semenáček na volný pozemek a nechat ho několik let růst a teprve později ho začít tvarovat do konečného stavu. Další nevýhodou je, že stromy vypěstované ze semene nemusí často zdědit vlastnosti svých rodičovských rostlin, to znamená, že nevykazují správné vlastnosti, například malé lístky, plody.

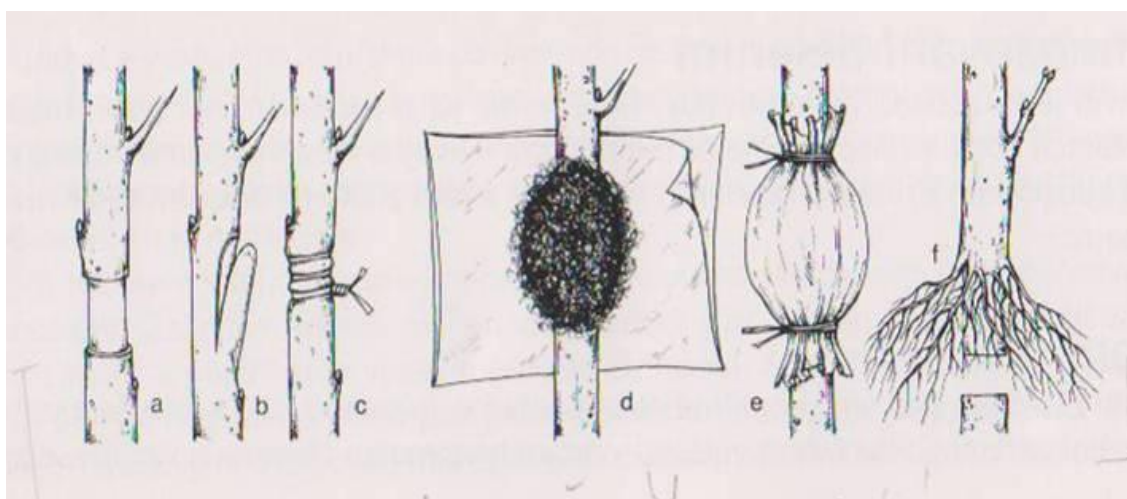
3.1.4 Pěstování z řízků

Hlavní výhodou pěstování bonsají z řízků je volný přístup k původnímu materiálu. Lze použít hlavní výhony i větve, které se odstraňují při pravidelném sestřihávání stávajících stromů. Zakořenění je otázkou několika týdnů a během šesti měsíců lze dosáhnout stejného vzrůstu jako při pěstování ze semene za tři nebo čtyři roky. Výhodou je, že bonsaje vypěstované tímto způsobem jsou totožné s mateřskou rostlinou a mají požadované vlastnosti. Jedinou nevýhodou je, že řízků některých druhů nekoření vůbec, například borovice (Pinus) nekoření vůbec, nebo je pěstování bonsaje tímto způsobem velmi obtížné.

3.1.5 Ostatní způsoby získávání

Nové rostliny lze dále získávat roubováním, štěpováním, hřížením

nebo zakořeňováním vzdušným hřížením, kde je výhodou, že se žádoucí vlastnosti rodičovské rodiny přenášejí stejně, jak je tomu v případě pěstování z řízků. Hlavní nevýhodou je, že pro začátečníky nebo nezkušené pěstitele, že tyto postupy vyžadují vysokou úroveň znalostí, zkušeností a zručnosti.

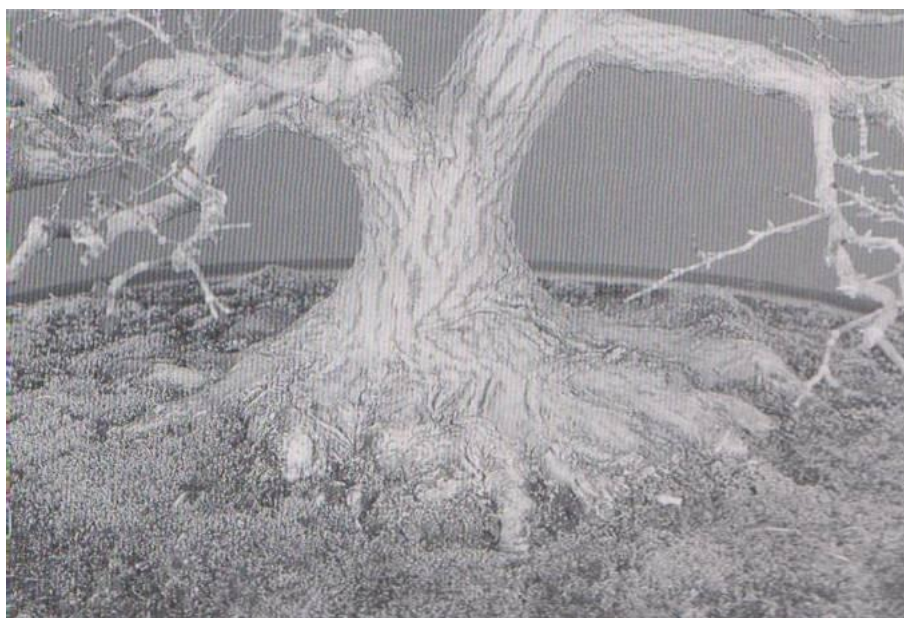
Obr. č. 4, Vzdušné hřížení – a) sloupnutá kůra na větévce v místě hřížení, b) naříznutí větévky v místě hřížení, c) zaškrvení větévky drátem v místě zakořeňování, d) větévka vložená do substrátu z písku a rašeliny a zabalená do fólie, e) v zabaleném místě větévka zakoření, f) odříznutá zakořeněná větévka.

3.2 Kompoziční prvky – tvorba rovnováhy

3.2.1 Rozložení kořenů

Zajímavé utváření kořenů, obnažených nad povrchem půdy je jedním z hlavních faktorů, které u bonsaje přispívají k dojmu dospělosti a dlouhověkosti. V ideálním případě by se měly kořeny šířit od kmene na všechny strany. Není důležité, aby byly rozprostřeny rovnoměrně nebo symetricky. Podobně jako u všech hledisek spojených se vzhledem

u bonsají je důležité docílit dobré vizuální rovnováhy, která může být i výsledkem kombinace nepravidelných nebo asymetricky uspořádaných prvků. Kořeny mohou dodat pocit stability a vyváženosti přestože jsou na jedné straně stromu silnější než na druhé, nebo mají složité kresby a rýhy, které ruší linie nadzemní stavby stromu. Dalším prvkem, který přispívá k přírodnímu a uměleckému dojmu bonsají, je způsob, jakým se kořeny připojují k zemi, jestli se paprskovitě rozbíhají do stran, nebo vycházejí ze spodní části kmene a volně plynou do země, nebo se zdá, jako by poskytovaly pevnou oporu či ukotvení.

Obr. č. 5, Správné rozložení kořenů

3.2.2 Rozložení větví

Uspořádání větví by mělo vytvářet dobrou rovnováhu stromu, kdy větve tvoří základní strukturu siluety stromu. V případě správného uspořádání větví by měly tvořit podobu spirálového schodiště. Kolem kmene a směrem vzhůru by měly větve tvořit vyvážený vzor. Struktura však nemusí být nezbytně souměrná. „Základní pravidlo je, že úroveň

první spodní větve by měla být asi ve třetině výšky kmene. Nejtěžší větve jsou v nižších partiích. Větve by měly být nejsilnější u kmene a měly by se kuželovitě ztenčovat po celé své délce. Vrchol stromu by měl mít nejjemnější větvičky. Některé větve rostou tak, že nejsou vhodné pro plánovaný vzhled. Například překřížené větve, větve vyrůstající ze stejného místa nebo větve vyrůstající přímo proti sobě ve stejné výšce kmene.“ (Tomlinson, 1995, str. 27)

Obr. č. 6, Habr korejský - jemné rozvětvení

3.2.3 Kmen

Nejdůležitějším samostatným prvkem u kmene je kuželovitý tvar. Tloušťka kmene by se měla plynule zmenšovat směrem k vrcholu stromu. Tloušťka na bázi kmene přispívá k dojmu dospělosti stromu, avšak rovnoběžné linie kmene, které stoupají až k vrcholu stromu, poškozují rovnováhu celkového uspořádání bonsaje. Tloušťka kmene by

také měla být přiměřená ostatním charakteristickým znakům určitého druhu rostliny. Například jemně vykrajované a vybarvené listy javoru se lépe vyjímají na tenkém kmínku, dub letní potřebuje, k tomu aby vynikl, vytvořit těžký kmen. Stromu dodává osobitý charakter tvar kmene, textura a barva jeho kůry. Kmen by měl navozovat pocit přirozenosti. Výhodou je starobylé nebo omšelé vzezření. Je však třeba se vyvarovat výběru takového stromu, který má zřetelně zjizvený nebo poškozený kmen.

3.2.4 Přední strana stromu

Přestože je důležité, aby bonsaj byla kompozičně vyrovnaná ze všech svých stran, má i svou přední, tedy pohledovou stranu. Při vytváření pohledové strany je důležité se držet několika důležitých bodů. Bonsaj se upravuje s představou, že bude pozorována v úrovni očí, přičemž zrak dopadne do poloviny kmene. Zvolený čelní pohled by měl nabídnout nejzajímavější stavbu kořenů, nejvhodnější úhel a nejlépe viditelný kužel kmene, ale i co nejpříjemnější působící rozložení větví, které umožňuje pohled dovnitř stromu a zároveň tvoří uspokojivou siluetu. Větve směřující přímo dopředu jsou přijatelné jen v horní třetině kmene. Důležité je, aby větve v zadní části stromu směřovaly od pozorovatele pryč, čímž vznikne dojem hloubky a perspektivy. Vrchol stromu by se měl naklánět směrem k pozorovateli.

Obr. č. 7, Korejský habr – přední pohledová strana

3.2.5 Velikost a měřítko

Rozsah velikostí bonsají je od malých kousků, které se vejdou do lidské dlaně až po stromy, které přesahují výšku člověka. Cílem není vytvořit co nejmenší bonsaj, ale vytvořit úplný dojem přírody. Ať je tedy velikost bonsají jakákoliv, je důležité uvažovat o měřítku, aby se vytvořil vjem jako v přírodě. Z tohoto důvodu se dává přednost stromům s malými listy, neboť se dají měřítku lépe přizpůsobit.

3.3 Strom a jeho nádoba

3.3.1 Velikost

Velikost misky musí být v souladu se stromem, aby nádoba v praxi představovala odpovídající rezervoár pro půdu a vodu. Z hlediska navrhovaného vzhledu bonsaje musí miska posilovat rovnováhu mezi výškou a šířkou stromu. Pro bonsaje platí, že délka měřená příčně přes nádobu by měla činit dvě třetiny až tři čtvrtiny výšky stromu. U stromu s přísně horizontálním rozložením větví pak platí, že tyto rozměry mohou odpovídat poměru mezi délkou misky a celkovou šířkou stromu.

3.3.2 Tvar

Základní nádoby pro bonsaje jsou obdélníkové, oválné a kruhové misky. Stěny misek mohou být rovné a kolmé, zprohýbané, nebo se mohou mírně rozšiřovat i směrem dolů. Existují i pravoúhlé nádoby lomenými nebo ozdobně tvarovanými rohy, což mění celkový dojem, který tvar vyvolává. Některé misky mají malé patky, některé zřetelné nožičky.

3.3.3 Konečná povrchová úprava

Většina nádob má povrch bez glazury, jejich barva odpovídá zbarvení vypálené cihlářské hlíny. Všeobecně převládá názor, že k bonsajím se hodí lépe tlumené nebo nenápadné barvy, připomínající barvu půdy, než světlé, či zářivě barevné glazury. Zcela běžný je hladký nezdobený povrch.

3.4 Základní styly bonsají

Vzpřímený styl

Ve vzpřímeném stylu by měl mít kmen stromu v ideálním případě tvar rovného kužele od paty až k vrcholu, což působí elegantněji než kmen, který je všude stejně silný. Rozložení větví není přísně souměrné, ale celková silueta stromu musí být dobře vyvážená kolem vertikální osy kmene. Mezi stromy doporučované pro tento styl patří modřín, jalovec, borovice, smrk. Nevhodné jsou stromy rodící ovoce a druhy, které mají přirozeně volný růst. (*viz. příloha, obrázek č. 1*)

Volný vzpřímený styl

Tento styl je možné spatřit jak v přírodě, tak i u bonsají. Vlivem různých faktorů prostředí – větru, stínu a boje o světlo či vláhu s jinými stromy nebo například s budovou se kmen takového stromu ohýbá, naklání a mění směr růstu. Základní směr růstu kmene je vzpřímený, buď kolmý nebo jen málo odchýlený od vertikály (do patnácti stupňů). Silueta je dobře vyvážená. Zřetelný náklon nebo přímo sklon kmene by měl být pozorován z hlediska čelního pohledu v postavení směrem napravo nebo nalevo, nikoli směrem k pozorovateli. (*viz. příloha, obrázek č. 2*)

Polokaskádový styl

Tento styl je často vidět v přírodě tam, kde stromy rostou na kolmých nebo hodně příkrých skalách, nebo u řek a jezer, kde se světlo odráží od vody. Tím, jak světlo dopadá na spodní stranu větví, láká spodní větve, aby rostly nad vodou. Aby bylo možno označit styl stromu za polokaskádový, musí ležet linie jeho kmene mezi čtyřiceti pěti stupni nad vodorovnou rovinou a polohou těsně pod touto rovinou, přičemž kmen končí buď v úrovni horního okraje misky, nebo malinko pod ním. K pěstování v tomto stylu se hodí většina druhů. Výjimku

tvoří ty druhy, které mají silně vzpřímený způsob růstu, například sekvojovec, jinan, kryptomélie. (viz. příloha, obrázek č. 3)

Kaskádový styl

Tento styl reprezentuje strom, který roste na horském svahu za světlem. Jeho vlastní hmotnost nebo hmotnost sněhu, nebo dokonce laviny a sesuvy sutě přispívají k tomu, že strom roste směrem dolů. Obvykle spadá kmen bonsaje pod vodorovnou hladinu, přičemž končí pod úrovní spodního okraje nádoby. Podobně jako polokaskádový styl není tento styl vhodný pro stromy s výrazně vzpřímeným růstem. (viz. příloha, obrázek č. 4)

Šikmý styl

Pro šikmý styl je typický určitý úhel kmene, pod nímž roste od své paty až k vrcholu, obvykle až k hranici čtyřiceti pěti stupňů od svislé roviny. Kmen sám může být rovný nebo pokřivený. Dalším charakteristickým znakem tohoto stylu je způsob, jak kořeny ukotvují naklánějící se strom. Běžně bývají natlačeny na té straně, kde kmen se zemí svírá ostrý úhel a měkce rozprostřeny na opačné straně, aby pomohly podepřít hmotnost stromu. V tomto stylu lze pěstovat většinu druhů. (viz. příloha, obrázek č. 5)

Literátský styl

Tomuto stylu se také říká „bunjin“ nebo „literati“ případně „styl učenců“. Často se s ním lze setkat na mořském pobřeží nebo v místech kde se stromy při svém růstu natahovaly za světlem. Charakteristické je, že linie kmene se mírně naklání nebo několikrát ohýbá a kroutí. Některé stromy získávají tento vzhled v průběhu stárnutí. V dospělosti odpovídá tomuto stylu například Borovice lesní. Pro pěstování v tomto stylu lze doporučit většinu jehličnatých stromů a dále přirozeně

opadavé pokroucené stromy, například Meruňka japonská. (viz. příloha, obrázek č. 6)

Styl „koště“

Název tohoto stylu se odvozuje od skutečnosti, že se obrys stromu podobá japonskému koštěti postavenému vzhůru nohama. Přímá část kmene nese symetricky utvářenou korunu větví s mnoha větvíčkami. Opadavé stromy ve stylu koště představují po celou zimu nádhernou podívanou, neboť vypadají nejlépe tehdy, když je stavba větví holá a bezlistá. Pro tento styl jsou vhodné opadavé stromy s jemně rozvětvenými větvíčkami jako jsou jilmy a javory. (viz. příloha, obrázek č. 7)

Styl „strom na skále“

Tento styl uměleckého řešení bonsají umožňuje pohled z blízka na strom nebo stromy na skále. Středem zájmu se tu stává spleť kořenů, které obepínají skálu. Kořeny vrůstají do zeminy v misce a s kouskem skály se zachází jako by byla součástí kmene bonsaje. Stromy vhodné pro tento styl musí mít silné kořeny, jako například javor, jilm, borovice, jalovec. (viz. příloha, obrázek č. 8)

Styl „dvojkmen“

V Číně a Japonsku se bonsajím s tímto vzhledem říká „styl otce a syna“ nebo „styl matky a dcery“. Menší kmen vyrůstá v těsné blízkosti většího a dominantnějšího kmene. Kmeny se mohou rozdělovat v úrovni půdy nebo těsně nad ní. Někdy se pěstuje jako druhý kmen nízko rostoucí větev. Styl „dvojkmen“ se vyskytuje nejčastěji ze všech stylů s vícenásobnými kmeny, avšak tentýž princip se dá uplatnit i u tří, pěti a více kmenů. (viz. příloha, obrázek č. 9)

Styl „trs“

Jedná se o styl, kdy vyrůstá několik kmenů, uspořádaných jako skupina, ze stejného kořene. Šíří se od paty ven na všechny strany, neboť každý kmen se natahuje za vlastním světlem. Vhodné druhy jsou například pěnišník, dub.

Styl „vor“

Základem tohoto stylu je strom, který padl nebo byl vyvrácen větrem, a který dále pokračoval ve svém růstu. Původní větve se zvedly směrem vzhůru do kolmého směru. (*viz. příloha, obrázek č. 10*)

Vlnitý styl „ hadovitý kořen“

Tento styl se může v přírodě objevit tam, kde vyrůstají z povrchových kořenů vlky, anebo kde velmi nízko položená větev narazí na zem a zapustí do ní kořeny, čímž vzniknou samostatné kmeny. Mezi nejlepší druhy, které lze použít k tomuto stylu, patří stromy s ohebnými kmeny a větvemi, například borovice, anebo druhy se schopností vyhánět vlky s obnažených kořenů, jako například jilm a kdoulovec.

Lesík

Tento styl výsadby opakuje účinek několika stromů, které rostou pospolu, mlází lesíků či velkého lesa. Vzhled musí být přirozený. Nejsnáze lze tohoto docílit použitím lichého počtu stromů. Pro tento styl se hodí většina druhů, ale je důležité používat druhy, které představují to, co je možné vidět v přírodě, například bukový les. (*viz. příloha, obrázek č. 11*)

3.5 Základní postupy tvorby bonsají

3.5.1 Tvarování řezem

Řez je při tvarování velmi důležitý. Jeho pomocí lze dosáhnout určitého tvaru i přiměřené hustoty koruny a větví. Základní řez se provádí v nejvhodnějším období. Jehličnany se prořezávají zpravidla v předjaří nebo koncem léta, listnáče zjara od února do dubna, obvykle před rašením. Některé druhy lze prořezávat i po vyrašení.

3.5.2 Tvarování větví drátem

Pro dosažení požadovaného tvaru lze použít i různé metody ohýbání a vyvazování větví pomocí různých drátů, závaží a rozpěrek. Pro tvarování drátem jsou nejlepší eloxované hliníkové a měkčené měděné dráty. Po určitém čase je nutno drát odstranit neboť zarůstá do dřeva a zahojení těchto ran trvá mnoho let.

3.5.3 Tvarování zaštipováním

Zaštipování se provádí z důvodu docílení zahuštění větví a budoucího tvaru. Správnou volbou pupenu, nad kterým se větev zkrátí, lze usměrnit i směr větve. U jehličnanů je zaštipování podstatně složitější.

3.5.4 „JINY“, „SHARI“ a vodou omleté dřevo

Tento postup při tvorbě bonsají se vztahuje k zacházení s mrtvým dřevem. Stromy v přírodě, zejména ty, které rostou v drsném prostředí, mají na sobě často odumřelé dřevo. Pokud má umělecké řešení bonsaje odumřelé dřevo jako dominantní prvek, označuje se jako „pojetí vodou omletého dřeva“, což pramení z podobnosti s omšelým naplaveným dřívím, jaké se nachází na mořském pobřeží. Rozsáhlá plocha

odumřelého dřeva, která tvoří dutinu nebo se táhne po kmenu bonsaje směrem dolů, se označuje japonským slovem „shari“, obdobně se říká ulomeným nebo rozervaným zbytkům větví „jiny“. Slovo „jin“ je po slově „bonsaj“ nejběžněji používaným japonským slovem ve slovníčku bonsají. Do pojetí bonsají lze vtělit kterýkoli z těchto prvků. Stačí jen patřičným způsobem vyřezat tvar na odumřelém dřevě a ošetřit ho kvůli vybělení a nakonzervování roztokem síranu vápenatého. Umělecké pahýly se často tvoří ze živých větví, které jsou ve vzhledu bonsaje nežádoucí. Bonsaj tak navozuje pocit velkého stáří a v celkovém pojetí představuje umělecký pahýl silný vizuální prvek.“ (Tomlinson, 1995, str. 75)

Obr. č. 8, Jalovec čínský – vodou omleté dřevo

3.5.5 Výsadba ve stylu SAIKEI (scenerie na místě)

Japonský pojem „saikai“ lze přeložit jako živá krajina. Jednotlivé složky výsadby ve stylu saikai se mohou lišit co do druhu a rozsahu

stejnou měrou, jako jejich předlohy v přirozené krajině. Přestože saikei představuje prostředek, jak předvést přirozený vzhled krajiny v malém měřítku, nemusí být nezbytně tento styl přísně realistický. Výsadba ve stylu saikei může být rekonstrukcí určitého pohledu, který je pěstiteli bonsají důvěrně známý. Jednotlivé prvky výsadby musí být v dobrém souladu s celkovým pojetím uměleckého díla. Kombinace rostlin a inertních materiálů, jako je půda, kusy skal nebo písek musí vytvořit přesvědčivou atmosféru přírodní krajiny.

Obr. č. 9, Opuštěná zátoka s útesem

4. UMĚNÍ JAPONSKÝCH ZAHRAD

4.1 Úvod

„Na japonských zahradách je fascinující právě to, jak odlišné jsou od zahrad západních. Západní zahrady jsou zaměřeny především na horizontální utváření dané základní plochy. Na té se více nebo méně systematicky uspořádají rostliny a plochy, přičemž rostliny jsou od ploch striktně odděleny pomocí záhonů.

Historické francouzské, italské a anglické zahrady se vyznačují výraznou geometrií plochy. To všechno japonská zahrada nezná. Naopak, proti západní zahradě nechce utvářet žádnou plochu geometricky. Chce zobrazit část přírody. Příroda, která má být zobrazena, je mimo jiné propojena s náboženskými duchovními obsahy, které jsou západním zahradám cizí. Duchově prostoupený obraz zahradní přírody je utvářen v uměleckou zahradu - zahradu jako obraz. Původní obsahy přitom dostávají určitý stupeň abstrakce, který je pro západně myslícího člověka opět těžko pochopitelný.

Japonské zahrady podléhaly a podléhají historickému vývoji, k němuž je třeba přihlédnout. Rozlišují se tak periody, které jsou z umělecko-historického hlediska významné.“ (*Příroda a člověk* č. 5, 1999, str. 30)

Starověké Japonsko do roku 710

Nara	710 – 794
Heian	794 – 1185
Kamakura	1185 – 1336
Muromači	1336 – 1573

Momojama	1573 – 1603
Ranné Edo	1603 – 1688
Střední Edo	1688 – 1868
Meidži	1868 – 1912
Taišó	1912 – 1926
Šówa	1926 – 1989

Obr. č. 10, Japonská zahrada

Obr. č. 11, Japonská zahrada

4.2 Historický vývoj obrazu zahrady

4.2.1 Formující duchovní světy

„Šintoismu je v japonské filozofii zahrad připisována funkce určující základní pravidla. Víra v cestu bohů (kami no miči) zanechává bohyně a bohy žít naprosto nepersonifikované v kopcích, kamenech, vodopádech a stromech. Tato víra v boha v přírodě, která je pochopitelná také z topografie Japonska, se ukazuje v uctívání různých, přirozeně se vyskytujících objektů. Jako příklad lze uvést posvátnost určitých skal, které jsou označeny ovínutým lanem a ohraničeny plůtkem. (viz. příloha, obrázek č. 12) Pod vlivem buddhismu se objevila Šumisen, hora Šumi jako střed světa, která našla symbolický ohlas v mnoha japonských zahradách. Většinou je znázorněna výraznou

skupinou kamenů nebo nápadným ostrovem v jezeře.“ (*Příroda a člověk* č. 5, 1999, str. 31), (viz. příloha, obrázek č. 13)

4.2.2 Zahrady období Asuka a Nara

Z této doby nezůstaly zachovány téměř žádné zahrady. Jak lze ale zjistit z historických pramenů, šlo o palácové zahrady větších rozměrů vycházejících z čínských předloh. V letech 1975-1984 byla při archeologických vykopávkách objevena v Nara Zahrada vinoucího se potoka, Kjókusui no niwa.

4.2.3 Zábavné zahrady období Heian

Zahrady období Heian byly stále ještě realizovány na základě předloh čínských palácových zahrad. Sloužily dvoru jako místo pobytu v miniaturizované krajině co nejpodobnější přírodě. Sloužily k procházení se nebo k projížďkám na člunu na jezeře. Vyjadřovaly klidný a rozjímavý způsob života v relativně pokojném období Heian. „ Zahrady v období Heian jsou architektonicky jasně uspořádány a budovami upravenými podle určitých pravidel. Ty se ukazují v uspořádání geometrických úhlových tvarů plných napětí (uspořádání domu a obrysů) s volnými oblouky vykreslenými liniemi zahradních prvků. Harmonická forma bohatá na oblouky našla uplatnění zvláště v utváření linií jezírek a potoků. Svislé uspořádání obrazu je jim však cizí.“ (*Příroda a člověk* č. 5, 1999, str. 32)

4.2.4 Zahrady období Kamakura

V období Kamakura došlo k vývoji směrem od rozsáhlých vodních zahrad. Byla zde budována podstatně menší jezera, která nebyla určena k projížďkám ve člunech, ale také se zde objevují první abstrakce vzdalující se čistě přírodním scénériím. Ve spojení s vodními

zahradami se poprvé objevují suché zahrady (karesansui). Jejich základní myšlenkou je nahrazení vody v potocích a jezerech suchými prvky, štěrkem a kameny. Mimoto redukují přírodní a krajinné obsahy na symbolická znázornění s jistým stupněm abstrakce. (*viz. příloha, obrázek č. 14*)

4.2.5 Zahrady období Muromači

V období Muromači dosáhly suché zahrady ve svém vývoji vrcholu, a nemohli být v budoucnu pro svou jednoduchost a výstižnost překonány. „Malá zahrada Daisenin, která je kromě jiných připisována krajináři Soamimu je prostorovým výrazem ze zenového obrazu krajiny. Štěrkem symbolizovaný proud vody, který vychází od šumi-sen, se rozlévá přes různé stupně do roviny jezera. (*viz. příloha, obrázek č. 15*) Konec vodopádu a přechod do roviny jezera tvoří kamenná lávka velmi podobná té z Tenrjúdži. Jsou připojeny i různé prvky – ostrov želvy a kámen ve tvaru lodě. Všechny prvky jsou harmonicky zasazeny do prostoru, všechny jsou ale určeny ke svislému pozorování (obrazu). V tomto znázornění nemá horizontální dimenze sama o sobě žádný samostatný nebo dokonce důležitý význam. Je potřebná pouze pro docílení hloubky obrazu.“ (*Příroda a člověk č. 5, 1999, str. 33*)

4.2.6 Zahrady období Momojama

V období Momojama byly poprvé použity některé nové kompoziční prvky. Příznačné je uspořádání ostrovů v mokřím a suchém jezeře a jejich propojení lávkami, což se liší od předešlých zahrad. Zajímavé je také použití opracovaných kamenů, a to zejména na lávky.

4.2.7 Zahrady období Edo

V období Edo bylo dále vytvořeno značné množství zahrad proměn,

kteře byly ze začátku budovány jako palácové zahrady knížat daimjó, ale na počátku období Meidži byly přeměny ve veřejné parky. Hlavním rysem těchto zahrad je nejčastější používání umělých kopců. Stále byla dále využívána umělá jezera s ostrovy. Významně méně se zde používají skupiny kamenů, přesto poměrně ve velké míře se používaly šlapáky částečně k chůzi, částečně jako dekorace. Můstky byly ze dřeva, velký význam měly i tvarované stromy. (*viz. příloha, obrázek č. 16*)

4.2.8 Zahrady období Meidži do současnosti

Izolaci Japonska od ostatního světa ukončila tzv. restaurace Meidži - předání moci vlády šógunátu teprve patnáctiletému císaři Meidži, což mělo za následek otevření se západní civilizaci. V tomto období byly po určitou dobu budovány zahrady podle západního vzoru se záhony květin a růží, které ale později byly opět opominuty. Vodní zahrady, které byly vytvořeny v období Meidži, byly víceméně stereotypními napodobeninami zahrad období Edo. Výjimky tvořily zahrady vily Murin-an a svatyně Heian. (*viz. příloha, obrázek č. 17*)

4.2.9 Současné zahrady

V polovině dvacátého století došlo k rozvoji japonské zahradní architektury. Významným historikem zahradní architektury a významným architektem nových, moderních zahrad, např. zahrady v klášteře Tófukudži a zahrad chrámu Macuo, byl Šigemori Mirei.

„Japonské zahrady byly v poválečných letech budovány také v Severní Americe a v západní Evropě. Zahrady poválečných let, především ty, které vznikly mimo Japonsko, byly většinou založeny na klasických vzorech vodních a suchých zahrad, aniž by hledaly nové prvky. Známé prvky a útvary jsou nově aranžovány a prezentovány, aby potěšily oko návštěvníka. Tvůrci zahrad v Japonsku však pokročili dále

a pokusili se to staré dále rozvíjet. Výrazně se to projevilo především v oblasti suchých zahrad. To známé z období Muromači poprvé ve dvacátém století pokročilo o větší stupeň abstrakce. Samy se ve vývoji nabízejí paralely, které v malířství vedly ke kubismu. Uspořádání kamenných obkladů a geometrie prvků, uspořádání kamenů je přísnější, aniž by se však vytratila volná harmonie. Další vývoj ale jednoznačně vykazuje tendenci vzdalující se od konkrétní reálné zahrady jako obrazu. Důraz se hledá spíše v kompozici plochy, což je srovnatelné se slavným vzorem, zahradou chrámu Rjóandži. Mimoto se nadále budují zahrady s tradičními prvky.“ (*Příroda a člověk* č. 5, 1999, str. 36), (viz. příloha, obrázek č. 18)

4.3 Obraz japonské zahrady

4.3.1 Výchozí stav

Od období Muromači se suché a vodní zahrady opíraly vždy o určitý vzor. Výjimkou byly čajové zahrady, jejichž hlavním kompozičním prvkem byla cesta, tzv. přístup k čajové chýši. Japonské zahrady byly uspořádány tak, aby bylo možné vždy z určitého místa pozorovat určitou scénérii, což bylo příznačné pro zahrady, ve kterých se člověk nemohl volně pohybovat. Tato místa pro pozorování byla vytvářena také v zahradách proměn. „Pozorovatel je přitom veden určitou cestou, volné procházení není žádoucí a částečně ani možné. Nejsou zde omezeny jednotlivé vizuální dojmy při procházení úseku k dalšímu stanovišti, ale spíše se vytváří harmonický přechod. Řadí se tak vlastně obraz za obrazem, kdy se po krátkém úseku úplně mění působení prostoru a obrazu.“ (*Příroda a člověk* č. 6, 1999, str. 30), (viz. příloha, obrázek č. 19)

4.3.2 Rám jako pravoúhlý kontrast k obloukům a formám

„Kontrast mezi pravoúhlým rámem obrazu a volným obsahem obrazu, který se skládá z oblouků a vyvýšenin, je v japonských zahradách vědomě hledán a vytvářen. Toto je patrné zejména tehdy, když se díváme z interiéru do zahrady, například z verandy. Pravoúhlým tvarem verandy je tak vytvořen určitý rám, jak v horizontální tak vertikální rovině. Tento rám je vždy považován za významný kontrast k zahradě. Jiný druh rámu lze vytvořit například ohrazením pomocí pravoúhlých zdí nebo keřů.“ (*Příroda a člověk* č. 5, 1999, str. 30), (*viz. příloha, obrázek č. 20*)

4.3.3 Stanoviště pozorovatele jako abstrakce trojrozměrnosti

Podstatnou roli při zakládání japonských zahrad hraje stanoviště pozorovatele, které je důležité pro vnímání obrazu. Ten je tak sice trojrozměrný, avšak spíše ve smyslu hloubky prostoru způsobené vytvořením nějakého obrazu než horizontálním, geometrickým uspořádáním.

4.3.4 Popředí, střední část, pozadí

„Perspektivní úprava obrazu pomocí popředí, střední části a pozadí obrazu byla rozvinuta a zdokonalena již čínskými krajináři. Popředí se nachází v dolní části, střední části uprostřed a pozadí v horní části obrazu. Japonští zenoví malíři a tvůrci zahrad princip trojrozměrnosti převzali. Tyto tři roviny byly záměrně odděleny a abstrahovány a nepřecházejí do sebe bez ohraničení. To platí zvláště ve střední části, která je díky použití výrazných a velkých tvarovaných stromů (většinou borovic) komponována téměř jako kulisa. Křížení způsobené zprava nebo zleva diagonálně rostoucími stromy tento dojem společně s částí ležící v pozadí za nimi zesiluje a způsobuje jednotvárné působení prostoru. Pozadí čínských a japonských zenových krajinomaleb tvoří

vždy mystické hory, jejichž reálné předlohy se nachází v oblasti hor a návrší podél řeky Lijiang u Guilinu v jihočínském regionu Guangxi. V zahradách je toto pozadí tvořeno seskupením kamenů skládajících se z hlavního kamene, dvěma důležitými vedlejšími kameny a dalšími doplňkovými kameny.“ (*Příroda a člověk* č. 6, 1999, str.32)

4.3.5 Perspektiva a hra s ní

Přirozená perspektiva, je charakteristická tím, že se objekty například stromy, domy, kopce, hory s narůstající vzdáleností jeví menší. Toto zmenšování je lineární a při kreslení perspektivy je znázorněno pomocí čar, které se sbíhají v takzvaných úběžnících. Oko či spíše lidský mozek je touto přirozenou perspektivou ovlivněn, kdy očekává, že se v popředí nachází velký objekt a stejný, ale menší o něco dále. Pokud se při realizaci zahrady poruší toto existující očekávání přirozené perspektivy, vzniká převrácením tohoto působení optický klam. (*viz. příloha, obrázek č. 21*)

4.3.6 Velikost objektů a prostor

Důležité je vybrat texturu kamenů nebo keřů podle jejich umístění v popředí, ve střední části nebo v pozadí. Keře s velkými listy se v pozadí zdají být blíže než stejně velké keře s malými listy. V mnohých zahradách se proto na keře v pozadí používají rostliny s velkými listy. Je nutné podřídit velikost objektů a jejich umístění idealizovanému znázornění obrazu zahrady. Využití malých nebo velkých reálně perspektivních objektů je proto možné jen v takové míře, aby nedocházelo ke zkreslení obrazu. „V moderních zahradách současnosti se využívají velikosti objektů a jejich vzájemného uspořádání v prostoru také k docílení efektu odcizení tak, jak jej známe z moderního malířství. V popředí zájmu zde již není servilní znázornění přírody jako obrazu, ale intelektuální, vědomě řízený tvůrčí proces

uspořádání prostoru.“ (*Příroda a člověk* č.6,1999, str.34), (viz. příloha, obrázek č. 22)

4.3.7 Blízko a daleko

Volný tvar linie, který ohraničuje vodní scénérie, reálné nebo symbolizované jiným prvkem například štěrkem, sleduje parametry projektu ostrovů s výběžky pevniny, poloostrovů a zálivů. Dálka se zde střídá s blízkostí, výběžky navazují na soutěsky. Vlivem těchto změn vzniká zvláštní živost a dosahuje se tím působení obrazu, které vyvolává iluzi hlubšího prostoru. Hraniční linie šterku a jezera se ale neprojeví pouze na plánu půdorysu, ale také při skutečném pozorování z určitého stanoviště. Zaznamenání perspektivy, které přitom vzniká ze stanoviště pozorovatele, je zohledněno tak, aby tím nedošlo k porušení rovnováhy ve vedení linií. (viz. příloha, obrázek č. 23)

4.3.8 Překrývání a zakrývání

Jako prostředek perspektivy a prostorového působení se všemi objekty a prvky je uspořádáno protínání a zakrývání. Kameny, keře, stromy, prameny, pagody, lucerny a jiné jsou umístěny tak, aby se protínaly s jinými objekty anebo je částečně zakrývaly. „Také zde se vědomě využívá účinku, který je oku vlastní, kdy nějaký objekt blíže k pozorovateli částečně překrývá objekt vzdálenější a ten se pak jeví, že je ve větší vzdálenosti, než ve skutečnosti je. Řada částečně se překrývajících objektů má za následek silné prostorové působení. Zvětšení prostoru se pak docílí tak, že velký objekt, například keř, protíná bližší menší keř. Naopak, efektu zmenšení prostoru docílíme tak, že malý keř částečně protíná blízký velký keř.“ (*Příroda a člověk* č. 6, 1999, str. 35)

4.3.9 Vyvarování se paralel

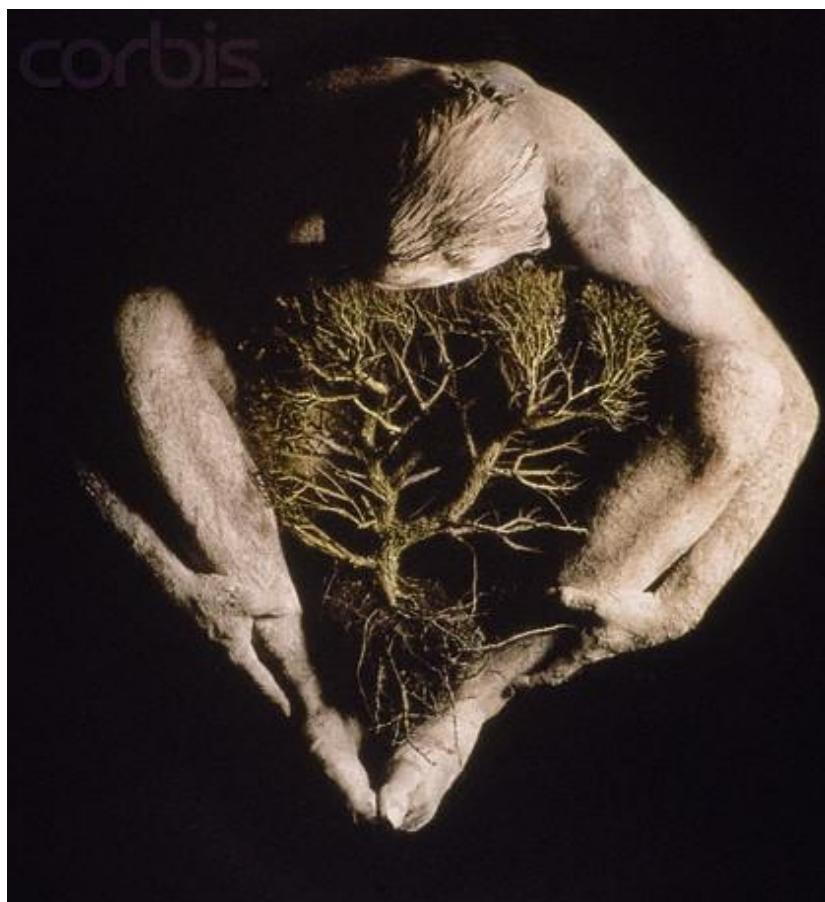
V architektuře japonských zahrad je důležitá zásada – vyhnout se jakémukoliv spojení dvou stejně velkých objektů ve stejné vzdálenosti, vytvoření obrazu, ve kterém by měly dva vizuální body stejnou důležitost. Měřítkem všeho se zde stává harmonická nerovnováha. Trojúhelníkovité vztahy jako výraz buddhistické trinity přitom sehrávají neobyčejnou roli, což je nejvíce zřejmé u skupin kamenů. Vzájemné uspořádání pouze dvou objektů je také možné využívat, ale musí však být díky rozdílné velikosti, umístění v prostoru, vektorálnímu uspořádání ve vzájemném dynamickém vztahu. (*viz. příloha, obrázek č. 24*)

4.3.10 Prolínání principů

Všechny principy tvorby zahrad by nakonec měly vést k vyváženosti kompozice. Umění tvorby zahrad spočívá v tom, že vědomě používá jednotlivé principy, ale musí být vždy podřízeny působení celého díla. „Popsané principy kompozice jsou v dané zahradě spíše použity se zaměřením k určitým bodům, než vnímány jako ostře oddělené. Jsou stavebními kameny uspořádání prostoru, které můžeme jako takové vnímat pouze prostřednictvím myšlenkové abstrakce. Velice častá jsou přitom prolínání, a právě ta jsou důvodem, který ztěžuje rozdělení do jednotlivých typů.“ (*Příroda a člověk č. 6, 1999, str. 36*)

5. BONSAJE A JEJICH VLIV NA PSYCHIKU ČLOVĚKA

Člověk byl odjakživa úzce spjat s přírodou, která mu zajišťovala jeho existenci. Od nepaměti k ní míval láskyplný vztah, úctu a obdiv. Učil se jí rozumět, poznávat její zákonitosti, pokoušel se ji přizpůsobovat svým potřebám a záměrům. Ve všech dobách ztvárňoval její majestát, krásu i rozmary. V posledních desetiletích byla u nás příroda do značné míry devastována a s rozvojem průmyslu byl od ní člověk stále více oddělován. Tím naléhavěji teď pociťuje nutnost být v její blízkosti. Není proto náhodou, že umění Dálného východu – pěstování bonsají – zapustilo kořeny i u nás.

Obr. č. 12, člověk a příroda

Technologie pěstování bonsají není v dnešní době již tak úzkostlivě střežena jako v minulosti a každý člověk, který má kladný vztah k přírodě může zakusit vliv bonsají na jeho samotného. Japonci mají zcela jiný pohled na přírodu a důsledně lpí na různých tradicích, mezi něž patří například ikebana. Jedná se o klasický způsob aranžování květin jako součást úpravy interiéru. Podstatou je vyjádření jednoty a harmonie vesmíru a jeho tří základních prvků – nebe, člověka a země. Ikebana má mnoho společného s uměním bonsají, jen se zde bere více ohled na linii a tvar než vůni, hustotu a barevnost. Určitý počet květin a úhel jejich postavení mají symbolický význam. K délce linie se váže cit a vnější tvar je často rámcem celé scény. Klasické japonské bonsaje zahrnují rovněž symbolické zobrazení Slunce, Měsíce, principu mateřství, nebes a Země.

Propastné rozdíly v duchovním nazírání ještě zvyšují kontrasty v samém prostředí. Kolem velkých hustě obydlených měst již není krajina, která by splňovala japonský ideál krásy. Lidé se setkávají s přírodními motivy v každodenním životě v mnoha kresbách, vzorech či ornamentech. Je tedy zřejmé, že obyvatel japonské Ósaky bude vidět ve zjizveném starém stromě mnohem více než jeho protějšek z Prahy. Toto vyplývá již ze skutečnosti, že v Japonsku každé malé dítě tráví nad uměním, jako je kaligrafie, podstatnou část školních let.

Obr. č. 13, japonská tematika

Bonsaje představují naplnění nutkové potřeby tvořit tak, jak to nedokáže žádný jiný druh umění. V této jedinečně uspořádané směsici umění a zahradnictví, jíž bonsaj je, nachází uspokojení láska k přírodě a obzvláště ke stromům.

Podle některých starých bájí a pověstí i stromy mají duši, dokážou nám porozumět a možná k nám i promlouvat, mají svou vlastní řeč. Po staletí lidem poskytují útočiště, chrání je před horkem a poskytují jim potravu. Dýchají stejný kyslík a přijímají potravu ze stejné země jako všechny ostatní živé organismy. V konkurenci ostatních jsou stejní jako lidé, soupeří mezi sebou, který vyroste výše a sebere více světla svému kolegovi vedle, nebo nepustí svého souseda, aby jej přerostl a měl více prostoru pro své větve.

Obr. č. 14, japonská tematika

„Již od pradávna se lidé chodili ke stromům svěřovat se svými starostmi a radostmi rozmlouvali ke starým dubům a vykotlaným vrbám

a kdo ví možná i našli odpovědi, které jim stromy nepřímo či snad přímo sdělili. Představa o duchovní síle stromů silně ovlivňovala po celou historii lidského rodu chování lidí k těmto nenahraditelným rostlinám. Živá moudrost stromů nás učí vážit si života a čerpat energii, kterou nám tento rostlinný druh poskytuje. Každopádně nikdo nikdy neprokázal, že by se síla nebo vlastnosti stromů propojovali se silou a vlastnostmi lidí. Snad právě proto je v lidech zakořeněna víra v ducha a bájnou duchovní sílu stromů a tato víra je s každou další generací předávána dál. Někteří jedinci chodí do lesa objímat stromy, které jim předávají sílu, meditují a přemýšlejí o svých problémech, setkávají se pod velkými a košatými stromy a sdělují si tu všechny své starosti a radosti. Stromy nám zkrátka rozumí, a proto se k nim musíme chovat s úctou a rozmlouvat s nimi, jenom tak se nám za naši péči odmění. Všechno v přírodě se dříve nebo později dostane do rovnováhy, musíme jenom dávat pozor, abychom jsme svým konáním tuto rovnováhu trvale neporušili a příroda si protiváhu nehledala jinak nebo jinde. Stromy se nemohou bránit jako my, ale i přes to všechno nám dávají k životu mnoho, velmi mnoho. To my stále více ztrácíme schopnost vnímat přírodu kolem nás a dnes už i sami sebe. Není nutno nikam spěchat a stromy to vědí a snad nám možná i opravdu rozumí.“

*(BONSAI NEBARI, Tajemství stromů, dostupné na [www:
http://www.nebari.cz/tajemstvi-stromu.php](http://www.nebari.cz/tajemstvi-stromu.php))*

Důležité jsou pro člověka také barvy, které příroda nabízí. Barvy mají na naši psychiku výrazný vliv. Dá se říci, že barvy léčí? Například zelená uklidňuje, žlutá dodává energii a vitalitu, fialová prohlubuje vnímavost a schopnost porozumění hlubšímu smyslu života. Roční období se podobá životnímu cyklu člověku. Jaro lze přirovnat k ránu, kdy se vše probouzí – zrození, léto je jako odpoledne – čas dozrávání, puberty, podzim je podvečerem – doba zrání a zima večerem, kdy se chystáme spát – skon.

Obr. č. 15, Buk lesní – podzimní zabarvení

Pěstování bonsají učí člověka studovat stromy a přírodu. Pěstitel bonsají používá stejnou tvůrčí dovednost a estetické cítění, jaké by bylo možno použít při vytváření obrazu nebo sochy. Na rozdíl od jiných uměleckých děl, která si po dokončení uchovávají svůj stálý tvar, bonsaj vnáší na scénu čtvrtý rozměr, v němž se dílo mění ve vztahu k ročnímu období. Pěstiteli bonsají, který vytváří krajinu se stromy, přináší uspokojení nejen to, že mu ze začátku vyjde dobrá kompozice, ale později rovněž sledování jak se dílo mění a dozrává v průběhu ročních období a let. Pěstování bonsají se může stát zájmem, který člověka pohltí, nebo jen koníčkem pro volný čas. Náruživý pěstitelé můžou sestavit sbírku bonsají, zabírající obrovský prostor i čas. Člověk žijící v malém bytě může udržovat prostřednictvím bonsají přímý kontakt s přírodou. Pěstitelé bonsají mohou rovněž prožívat potěšení ze své práce na mnoha různých úrovních zkušenosti. Radost, kterou skýtá pěstování bonsají, nemusí nutně odpovídat nádheře stromu. Úsilí

věnované péči o bonsaj a její rozvíjení může uspokojovat naprosto stejným způsobem, jako se starat o někoho blízkého.

Pěstování bonsají je láska na celý život, dalo by se říct, že pro mnohé je životním posláním. Daizo Iwasaki, který byl jedním z předních japonských bonsajových mistrů uvedl: „Bonsaje pro mne znamenají tolik, jako manželka. Děním se s nimi o svůj život. Bonsaje mohou být bratry, sestrami, manželi nebo dětmi, bez kterých nemůžu žít.“ Prostřednictvím bonsají jsou svázány celé generace, jejich prostřednictvím se předávají životní zkušenosti, tradice a postoj k přírodě.

Obr. č. 16, Umění bonsaje – tradice a životní postoj k přírodě

Závěr

Umění pěstování bonsají může již v útlém dětství ovlivnit přístup a postoj člověka k sobě samému, k ostatním lidem a v neposlední řadě k přírodě a k jejím hodnotám a stát se jeho celoživotním posláním. Lze říci, že ne každý člověk v pěstování bonsají dosáhne dokonalosti bonsajových mistrů, ale bonsaj nepochybně vyžaduje nadšení a věrnou oddanost a je možné k ní přistupovat na mnoha různých úrovních zájmu, ctížádosti a schopnosti.

Bonsaj je umění časově neohraničeného rozsahu. Každá jednotlivá bonsaj není nikdy dokončená, mění se v průběhu ročních období, vyžívá a krásní s přibývajícími léty. Bonsaj a člověk jsou spojeny vzájemnou vazbou. Když bonsaj potřebuje vodu, tak ji zalijeme. Když hledáme krásu a mír, nalezneme ji v bonsaji. Každý, kdo se chce stát bonsajovým mistrem, by se měl nejprve stát vyzrálou osobností a mít velkou úctu ke všem živým bytostem.

Seznam literatury

1. TOMLINSON, H. *Bonsaje - Velká kniha o pěstování bonsají*. Praha: Agentura Cesty, 1995. ISBN 80-7181-020-7.
2. STEWARTOVÁ, CH. *Bonsai*. Praha: Aventinum, 1991. ISBN 80-85277-12-3
3. HERYNEK, P. *Bonsai*. Martin: Geografie, 1991. ISBN 80-85186-06-3
4. *Příroda a člověk č. 1*. České Budějovice: Bonsai Academia, 1999. ISSN 1212-6802.
5. *Příroda a člověk č. 2*. České Budějovice: Bonsai Academia, 1999. ISSN 1212-6802.
6. *Příroda a člověk č. 3*. České Budějovice: Bonsai Academia, 1999. ISSN 1212-6802.
7. *Příroda a člověk č. 4*. České Budějovice: Bonsai Academia, 1999. ISSN 1212-6802.
8. *Příroda a člověk č. 5*. České Budějovice: Bonsai Academia, 1999. ISSN 1212-6802.
9. *Příroda a člověk č. 6*. České Budějovice: Bonsai Academia, 1999. ISSN 1212-6802.
10. *Příroda a člověk č. 7*. České Budějovice: Bonsai Academia, 1999. ISSN 1212-6802.
11. *Příroda a člověk č. 8*. České Budějovice: Bonsai Academia, 1999. ISSN 1212-6802
12. Tajemství stromů [online], Bonsai Nebari, dostupné na [www: <http://www.nebari.cz/tajemstvi-stromu.php>](http://www.nebari.cz/tajemstvi-stromu.php)

Příloha

Obrázek č. 1, Borovice drobnokvětá - vzpřímený styl

Obrázek č. 2, Jalovec čínský – volný vzpřímený styl

Obrázek č. 3, Třešeň ptačí – polokaskádový styl

Obrázek č. 4, Borovice drobnokvětá – kaskádový styl

Obrázek č. 5, Marhaník granátový – šikmý styl

Obrázek č. 6, Borovice drobnokvětá – literátský styl

Obrázek č. 7, Zelkova – styl „koště“

Obrázek č. 8, Borovice lesní – styl „strom na skále“ (strom ve volné přírodě)

Obrázek č. 9, Skalník – styl „dvojkmén“

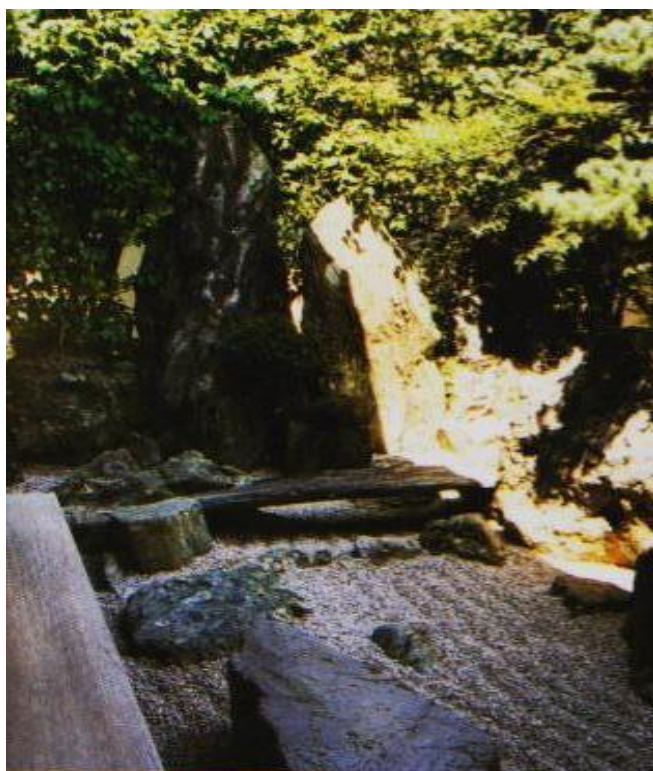
Obrázek č. 10, Borovice drobnokvětá – styl „vor“

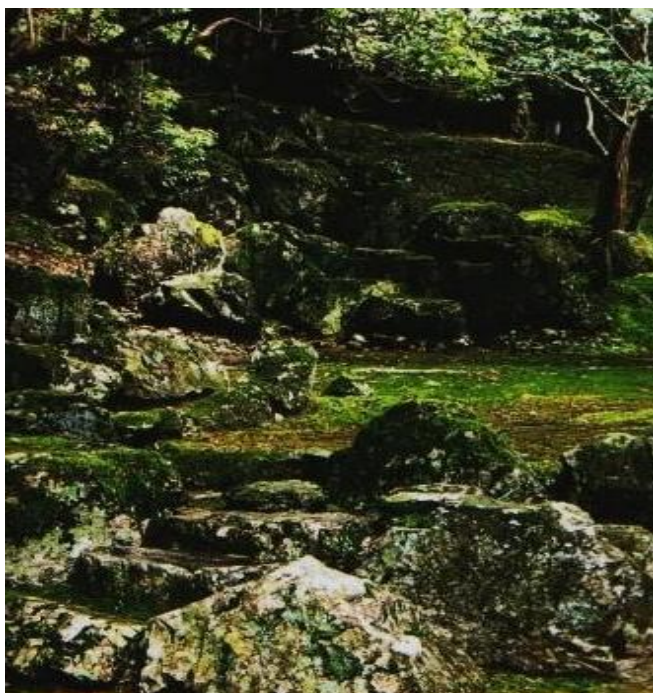
Obrázek č. 11, Javor dlanitolistý Deshojo – styl „lesík“

Obr. č. 12, Jogo iši, posvátný kámen s konopným lanem u jednoho pramene, chrám Saihódži

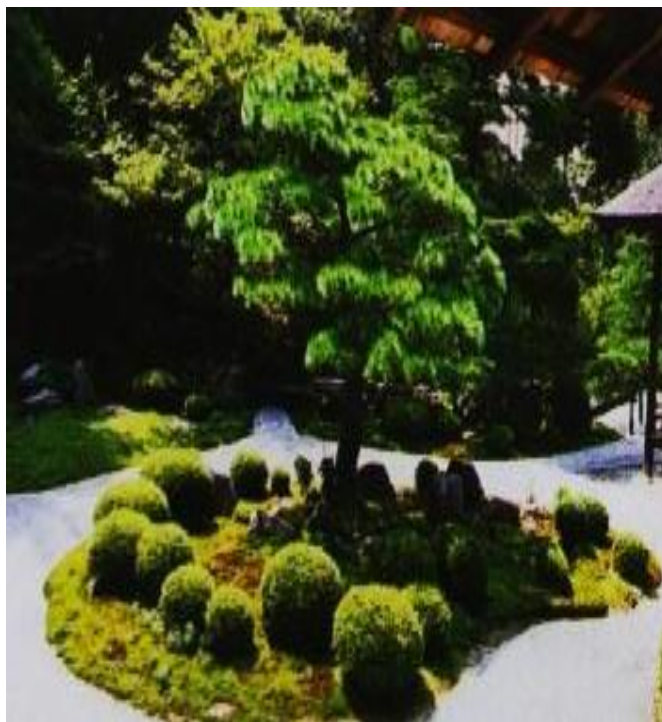
Obr. č. 13, Chrám Tenrjúdži, skály Šumisen

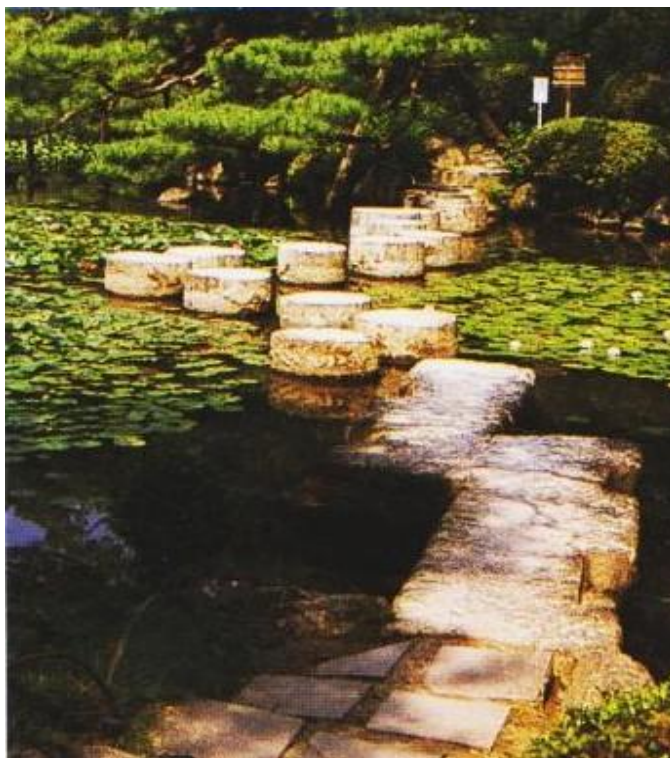
Obr. č. 14, Saihódži, suchý vodopád

Obr. č. 15, Ginkakudži, plocha písku s homolí z písku

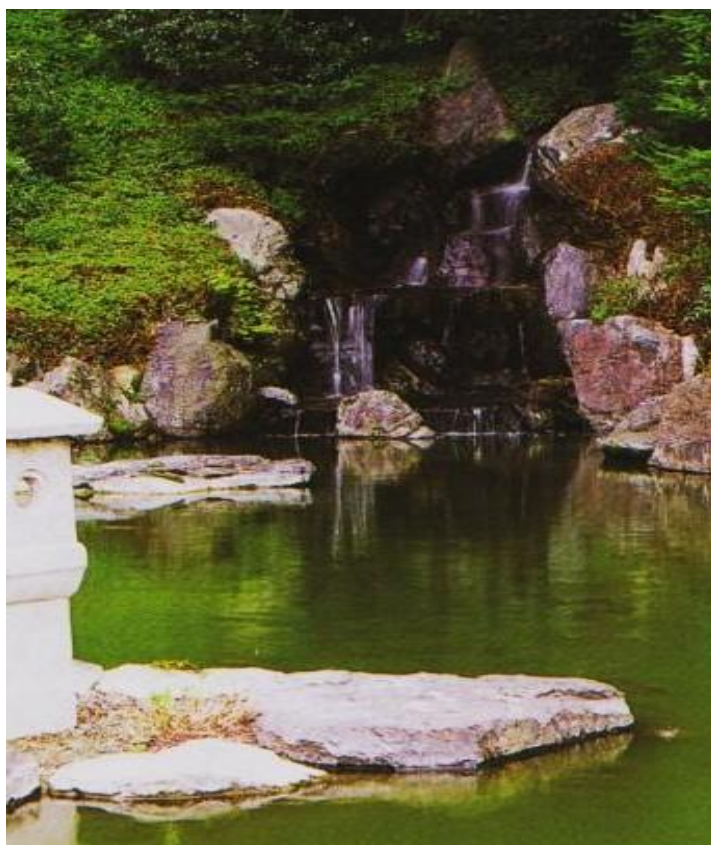
Obr. č. 16, Manšúin, zahrada z období EDO

Obr. č. 17, svatyně Heian, šlapáky

Obr. č. 18, chrám Macuo

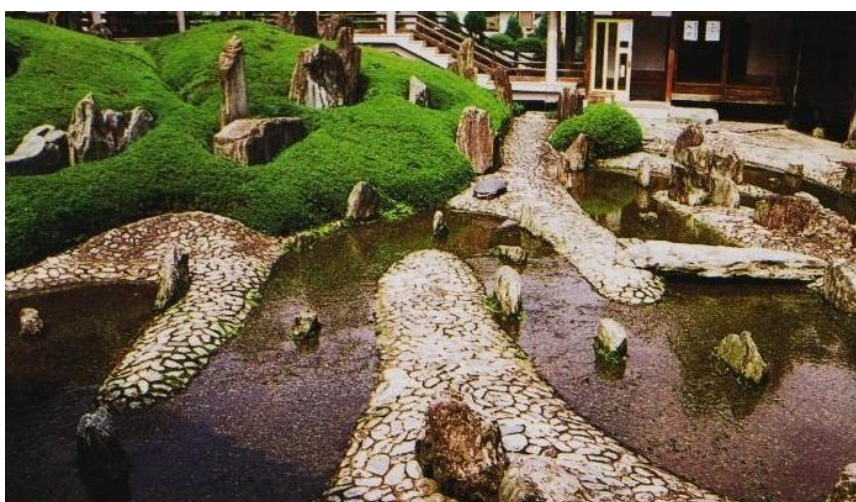
Obr. č. 19, Jošimidera, chrám, horní jezero

Obr. č. 20, Šisendó, sjednocení verandy jako rámu a zahrady jako obrazu

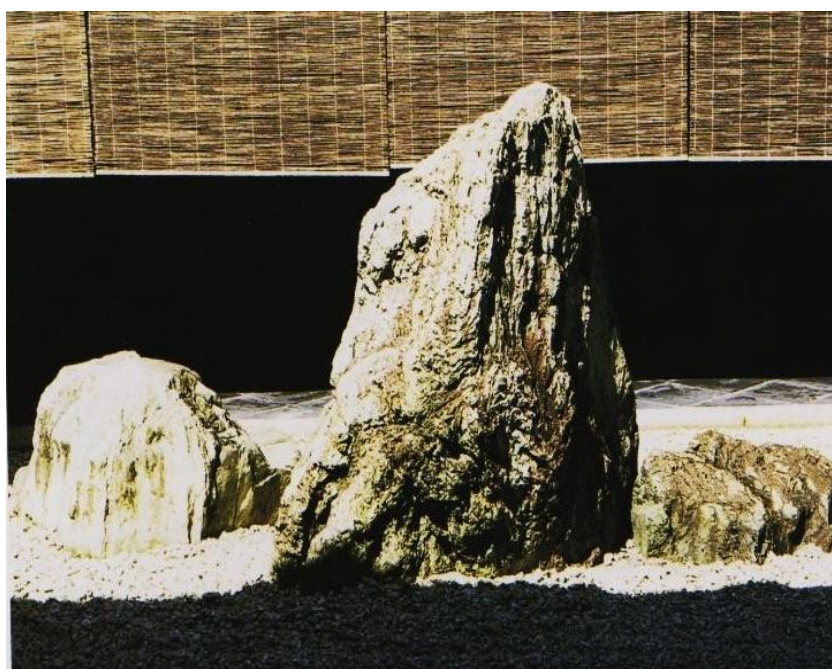
Obr. č. 21, Zahrada rodiny Ohaši. Kameny s iluzorní perspektivou

Obr. č. 22, Chrám Macuo, moderně abstraktní ztvárnění vodního toku

Obr. č. 23, Zuihōin, výběžky pevniny a poloostrovy

Obr. č. 24, Daisen-in, trojúhelníkovité uspořádání kamenů